

Developing and Validation of Helping Questionnaire

Reyhaneh Rahimi

Assistant Professor, Department of Educational Sciences, Farhangian University, Tehran, Iran. E-mail: reyhanehrahimi1367@gmail.com

Shirin Rashidi *

Corresponding Author, Assistant Professor, Department of Philosophy of Islamic Education, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran. E-mail: rashidi66@atu.ac.ir

Abstract

Helping, which is one of the types of prosocial behavior, refers to a voluntary action or activity that a person shows in order to help others. In this research, the goal was to build a valid and reliable tool to measure the helping structure. This research is of a descriptive-survey type and the statistical population studied were psychology and educational sciences students of Allameh Tabataba'i University in 1401-1402, who were selected through a multi-stage sampling method to the size of 242 of this population. After developing the questionnaire, internal consistency was examined through Cronbach's alpha coefficient and its construct validity through exploratory and confirmatory factor analysis. Factor analysis identified 5 factors including voluntary help, help to family and friends, help to relatives and strangers, small help, and temporary help. Also, the results showed that people have a greater desire to help their family and friends, which is consistent with the existing evolutionary theories in this field. The current research was conducted on students and cannot be generalized to other strata, so it is recommended that this tool be implemented in other strata and other age groups and its psychometric properties should be studied.

Keywords: Helping, Prosocial behavior, Factor analysis, Construct validity, Internal consistency

Cite this Article: Rahimi, R., & Rashidi, S. (2024). Developing and Validation of Helping Questionnaire. *Educational Psychology*, 19(70), 152-178. <https://doi.org/10.22054/jep.2024.74024.3852>

© 2016 by Allameh Tabataba'i University Press
Publisher: Allameh Tabataba'i University Press
DOI: <https://doi.org/10.22054/jep.2024.74024.3852>

1. Introduction

The importance of helping in today's times is felt twice. Because the world society is transitioning from the industrial age to the age of communication. The new means of communication have undergone fundamental changes in human social life in various fields. In the meantime, the quality of human relations has also changed, and what is important is not to neglect the emotional dimension of human resources. It is desirable that human relations and relationships are viewed far from the instrumental and self-interested point of view. In the contemporary era, people are widely exposed to other cultures and social values. What constitutes the semantic system of people is sometimes a mixture of several cultures and subcultures with different origins (Marzooghi, 2016). Therefore, the importance of educational mechanisms, especially in the field of moral education, will be more than before and this effort requires researchers to take necessary measures in the theoretical and practical dimension to better understand the current situation and then its pathology. Because with the help of education, the way is opened to accept things rationally and logically. In such a context, every moral act takes place beyond the centrality of "self". "Paying attention to behaviors with a protective approach and helping others and paying attention to their needs has positive personal and social, worldly and hereafter, material and spiritual, physical and psychological effects" (Salarifar and others, 2016), such as increasing the sense of social responsibility, mutual respect, etc. The authors of the article are trying to take a step towards the improvement of human life and propose measures in line with the current favorable developments.

2. Literature Review

Social psychology experts have presented various views about the underlying motivations of helping behavior, some examples of which are mentioned below: Evolutionary psychologists believe that helping is an instinctive reaction in the direction of promoting the well-being of those who are genetically similar to us. They also pointed to the reciprocity norm to explain altruism, according to which helping others is expected to increase the likelihood that they will help us in the future. On the other hand, according to the social exchange theory in helping, the rewards are often heavier than the costs, so our personal benefit is in helping. Also, by helping others, you can benefit from the social approval of others as a reward and increase self-esteem. Also, according

to the altruism-empathy theory, in some situations, the feeling of empathy and compassion makes us quickly show selflessness for the victim (Aronson et al., translated by Safarinia and Hassanzadeh, 2016). According to the theory of negative state relief, in a person who observes an emergency situation, some kind of negative emotions are aroused or he experiences a negative feeling due to another factor, so he intervenes in the situation and helps the person in need to help reduce these negative emotions by reducing the suffering of the needy person. Also, based on the empathic pleasure theory of a person who observes an emergency situation, observing that situation leads to the desire to act in him. In this situation, the observer comes to help and a pleasant feeling arises for the help (Karimi, 2016).

According to the learning perspective, socially acceptable behaviors are learned like other behaviors. From the point of view of decision-making, assistance will be carried out in five stages, which are: understanding the situation, interpreting the situation, assuming responsibility, finding a way to help, deciding to provide assistance, and finally based on the views of social norms. The reason for helping people in need is that the person wants to conform to the norms or expectations of society (Bedar et al., translation by Ganji, 2015). It was also found in a research that helpful behaviors can have a positive effect on performers by reducing the feeling of physical burden (Li & Xie, 2017).

3. Methodology

The current research is classified as descriptive-survey research, and considering that its purpose is to build a tool to measure the characteristics of helping, it is considered applied research. The statistical population of the research was psychology and educational science students of Allameh Tabataba'i University in Tehran. A multi-stage sampling method was used to sample this population. In this way, firstly, based on the entries of each course in each stage, cluster sampling was done, and after identifying the selected groups from each group, people were randomly selected and questionnaires were provided to them. In the sampling, it was tried to respect the ratio of gender and educational level according to the size of the community. The sample size was also determined according to the statistical method of the research, that is, the principal component analysis method. Given that a research with factor analysis method or principal component

analysis, 5 to 10 samples for each question or item is suitable (Sarmad et al., 2013), in this research, 8 times the number of items was the criterion of sample size, and since the questionnaire was designed, the final result in this research had 30 questions, the sample size was estimated to be 240 people, but due to the fear of incompleteness of some questionnaires and the drop in the number of samples, 10% of this number was added to the sample size and finally, the number of questionnaires was 242. It was considered complete and without defects for the final analysis. After creating the questionnaire, its content validity was checked first. In the next step, the psychometric properties of the items and the alpha coefficient of the questionnaire were calculated by implementing the pilot. The next step was to calculate the psychometric properties of the items and the alpha coefficient of the questionnaire by implementing the pilot. In the final stage, exploratory factor analysis and confirmatory factor analysis of the questionnaire were examined.

6. Conclusion

To determine the factor structure of the questionnaire, exploratory factor analysis was performed on the obtained data. The result of the exploratory factor analysis did not match the initial expectation of the researcher, which was the basis of the questionnaire. The questions of the questionnaire were designed in such a way that the person imagined himself in 4 different situations and determined the extent of his help to family members, friends, acquaintances/relatives and strangers. Therefore, it was expected that 4 dimensions including help to family members, help to friends, help to family/acquaintance, and help to strangers would be obtained; if the result was not like this.

The most appropriate model obtained from factor analysis included 5 factors named as follows: voluntary help, help to family and strangers, help to family and friends, small help and temporary help. In fact, in relation to vital help when a person is facing a serious problem, helping friends and family members is in one dimension and helping strangers and relatives in another dimension. A series of help is also such that a person undertakes to do it spontaneously and voluntarily, the questionnaire of altruism designed by Manzur and Olavarrieta (2021) has the name of charity, which is somewhat similar to this dimension. The dimension of small help also includes help that a person does not have much difficulty in doing, therefore here, there is not much

difference between people with different degrees of closeness and familiarity, and everyone falls under the same factor; this is also true for temporary help. In the next step, the factor structure resulting from exploratory factor analysis was confirmed through confirmatory factor analysis.

ساخت و رواسازی پرسشنامه یاری‌گری

ریحانه رحیمی

استادیار گروه علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران. رایانامه:
reyhanerahimi1367@gmail.com

شیرین رشیدی*

نویسنده مسئول، استادیار گروه فلسفه تربیت اسلامی، دانشگاه علامه طباطبائی،
تهران، ایران. رایانامه: rashidi66@atu.ac.ir

چکیده

یاری‌گری که یکی از انواع رفتار جامعه‌پسند است به اقدام یا فعالیت داوطلبانه‌ای اشاره دارد که فرد در جهت کمک به دیگران بدون داشتن هرگونه چشم‌داشت یا انتظاری نشان می‌دهد. در این پژوهش هدف ساخت ابزاری روا و پایا جهت اندازه‌گیری سازه یاری‌گری بود. پرسشنامه یاری‌گری بر اساس مطالعه پیشینه توسط پژوهشگران طراحی و با نظر متخصصین تغییراتی در آن اعمال و در نهایت با ۳۰ گویه برای اجرای نهایی آماده شد. این پژوهش از نوع توصیفی-پیمایشی بوده این پژوهش از نوع توصیفی-پیمایشی بوده و جامعه آماری مورد مطالعه دانشجویان روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه علامه طباطبائی در سال ۱۴۰۲-۱۴۰۱ بودند که از طریق روش نمونه‌گیری چندمرحله‌ای به حجم ۲۴۲ از این جامعه انتخاب شدند. بعد از طراحی پرسشنامه همسانی درونی سؤالات از طریق ضریب آلفا کرونباخ و روایی سازه آن از طریق تحلیل عاملی اکتشافی و تأییدی مورد بررسی قرار گرفت. همچنین روایی واگرا از طریق سؤالات خودمختوری بررسی شد و روایی واگرایی آن تأیید شد. تحلیل عاملی ۵ عامل شامل کمک‌های داوطلبانه، کمک به خانواده و دوستان، کمک به فامیل و غریبه‌ها، کمک‌های کوچک و کمک‌های موقتی را شناسایی کرد. همچنین نتایج نشان داد که افراد تمایل بیشتری برای کمک به افراد خانواده و دوستانشان دارند که این نتیجه با نظریه‌های تکاملی موجود در این زمینه همخوانی دارد. پژوهش حاضر بر روی دانشجویان انجام شده و قابل تعمیم به سایر اقشار نیست، لذا توصیه می‌شود این ابزار در سایر اقشار و رده‌های سنی دیگر نیز اجرا و ویژگی‌های روان‌سنجی آن مورد مطالعه قرار گیرد.

کلیدواژه‌ها: تحلیل عاملی، رفتار جامعه‌پسند، روایی سازه، همسانی درونی، یاری‌گری

استناد به این مقاله: رحیمی، ریحانه و رشیدی، شیرین. (۱۴۰۲). ساخت و رواسازی پرسشنامه یاری‌گری. فصلنامه روان‌شناسی تربیتی، ۱۹(۷۰)، ۱۷۸-۱۵۲. <https://doi.org/10.22054/jep.2024.74024.3852>

© ۲۰۱۶ دانشگاه علامه طباطبائی

ناشر: دانشگاه علامه طباطبائی

مقدمه

رفتارهای پسندیده به لحاظ اخلاقی به «فطرت انسان» برمی‌گردد، صرف‌نظر از اینکه انسان‌ها دارای چه دین و آیینی هستند، این رفتارها به‌صورت فرازمانی و فرامکانی در همه‌جا مورد توجه همگان قرار می‌گیرد و افراد به آن‌ها گرایش دارند. هر ذات و فطرت پاکی چنین رفتارهایی را می‌پسندد و به همین جهت در روان‌شناسی اجتماعی تحت عنوان رفتارهای جامعه‌پسند^۱ از آن‌ها یاد می‌شود. رفتارهای جامعه‌پسند به رفتاری اطلاق می‌شود که سایر افراد جامعه از آن بهره‌مند می‌شوند و فرد با انجام دادن آن، به دیگران فایده می‌رساند (Myers؛ ترجمه شمسی‌پور و همکاران، ۱۳۹۲). رفتارهای جامعه‌پسند گسترده هستند و طیف وسیعی از اقدامات را شامل می‌شوند (Stukas & Clary, 2012).

همان‌طور که در بند قبلی ذکر شد رفتارهای جامعه‌پسند انواع مختلفی دارند، "همکاری یا تعاون" یکی از انواع رفتارهاست که اشاره دارد به کار کردن با یکدیگر برای رسیدن به یک هدف مشترک. نوع دیگری از رفتارهای جامعه‌پسند، "ایثار یا از خود گذشتگی" است. رفتارهای ایثارگرانه، در اثر احساس مسئولیت در مقابل دیگران انجام می‌گیرد و معمولاً خود فرد ذی‌نفع نیست (گنجی و بابازاده، ۱۳۹۳). Feigin و همکاران (2014) نیز در رابطه با نوع دوستی و رفتار جامعه‌پسند، چنین اظهار نظر می‌کنند که رفتار جامعه‌پسند رفتاری ارادی و عمدی است که برای فرد دیگری منفعت دارد و در صورتی چنین رفتاری نوع‌دوستانه تلقی می‌شود که انگیزه آن میل واقعی برای منفعت رساندن به شخص دیگر بدون هیچ‌گونه انتظاری از منافع برای خود فرد باشد. یاری‌گری^۲ نوع دیگری از رفتارهای جامعه‌پسند است که در روان‌شناسی اجتماعی به آن اشاره شده است. یاری‌گری را می‌توان اقدام یا فعالیت داوطلبانه‌ای دانست که فرد در جهت کمک به دیگران بدون داشتن هرگونه چشم‌داشت یا انتظاری انجام می‌دهد (Myers؛ ترجمه شمسی‌پور و همکاران، ۱۳۹۲). یاری‌گری به مفاهیمی همچون نوع‌دوستی^۳ یا ایثار نزدیک است و تا حدی نیز با این مفاهیم همپوشانی دارد. با توجه به منابع و نظریات موجود می‌توان نوع‌دوستی را یک احساس و حالت درونی یا ویژگی شخصیتی دانست که ثمره و نتیجه آن یاری‌گری و کمک به دیگران است. Manzur and Olavarrieta (2021) رفتارهای یاری‌گرانه را اقداماتی معرفی می‌کنند که

1- prosocial behavior

2- helping

3 - altruism

برای کمک به فرد دیگری انجام شده و هدف آن حل مشکل یا تسکین ناراحتی فرد دریافت‌کننده کمک است. آن‌ها در پژوهش خود یاری‌گری را جزئی از نوع دوستی قلمداد می‌کنند؛ یعنی به‌زعم آن‌ها نوع دوستی دارای مفهومی گسترده‌تر از یاری‌گری بوده و اگر نوع دوستی یک کل محسوب شود یک جزء آن یاری‌گری است؛ اما سؤالی که در این رابطه پیش می‌آید این است که اساساً چرا مردم به دیگران کمک می‌کنند؟

دیدگاه‌های نظری متفاوتی برای تبیین رفتار کمک‌رسانی مطرح شده است. در متون دینی و آموزه‌های اسلامی همواره به رفتارهای یاری‌گرانه و ایثارگرانه برای ارتقای کیفیت زندگی در ابعاد مختلف توصیه شده است. در اهمیت «یاری‌گری» همین بس که در کتاب غررالحکم و دررالکلم و کتاب اصول کافی در باب‌هایی به‌طور مجزا عناوینی نظیر «الاعانه و التعاون» (کمک و همکاری کردن)، «مواسات» (یاری‌دادن)، «نصرت» (کمک و یاری)، «اغاثة» (دادرسی کردن) و «استعانت» (کمک گرفتن) آمده (تمیمی آمدی، ترجمه رحمتی شهرضا، ۱۳۹۳) و به‌طور مستقیم نیز روایاتی درباره این موضوع ذکر شده است. در باب‌هایی با عناوینی مانند «ایثار»، «بذل» (بخشش)، «بر» (نیکوکاری)، «احسان» (بخشش)، «خیر» (نیکی) (نظیر: «قال: سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ (ع) يَقُولُ: مَنْ هَمَّ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَيْرِ فَلْيُعِجِّلْهُ، امام باقر (ع) می‌فرمود: هر که قصد کار خیری کند باید بدان شتابد» (کلینی، ترجمه کمره‌ای، ۱۳۹۲)؛ و «ابْدَأْ بِالْعَطِيَّةِ مَنْ لَمْ يَسْأَلْكَ وَ ابْدَلْ مَعْرُوفَكَ لِمَنْ طَلَبَهُ وَ إِيَّاكَ أَنْ تَرُدَّ السَّأئِلَ، به کسی که از تو درخواست نکرده، بخشش را آغاز کن، و به کسی که از تو درخواست کرده، نیکی خود را بخشش کن، و پرهیز کن از اینکه درخواست‌کننده‌ای را رد کنی» نیز به‌طور غیرمستقیم به یاری و کمک به دیگران اشاره شده است (تمیمی آمدی، ترجمه رحمتی شهرضا، ۱۳۹۳).

صاحب‌نظران روان‌شناسی اجتماعی در مورد انگیزه‌های زیربنایی رفتار کمک‌رسانی دیدگاه‌های گوناگونی ارائه کرده‌اند که در زیر به چند نمونه از آن‌ها اشاره می‌شود: روان‌شناسان تکاملی معتقدند کمک‌رسانی یک واکنش غریزی در جهت ارتقای رفاه کسانی است که از نظر ژنتیکی به ما شبیه هستند. آن‌ها همچنین برای توضیح نوع دوستی، به هنجار تقابل^۱ اشاره کردند که بر اساس آن انتظار می‌رود کمک به دیگران احتمال کمک کردن به ما را در آینده افزایش دهد. از سویی دیگر طبق نظریه تبادل اجتماعی^۲ در کمک‌رسانی، پاداش‌ها اغلب سنگین‌تر از هزینه‌ها هستند، بنابراین منفعت شخصی ما در کمک کردن است.

1- reciprocity

2 -social exchange

همچنین، با کمک به سایرین، می‌توان از تأیید اجتماعی دیگران به‌عنوان پاداش بهره‌گرفت و احساس خودارزشمندی را افزایش داد. همچنین بر اساس نظریه نوع دوستی-همدلی در برخی شرایط، احساس همدلی و دلسوزی باعث می‌شود که برای قربانی سریعاً از خودگذشتگی نشان دهیم (Aronson و همکاران، ترجمه صفاری‌نیا و حسن‌زاده، ۱۳۹۶). مطابق نظریه تسکین حالت منفی، شخصی که ناظر یک موقعیت اضطراری است، نوعی عواطف منفی در او برانگیخته می‌شود یا اینکه به خاطر عامل دیگری احساس منفی را تجربه می‌کند، بنابراین در موقعیت دخالت می‌کند و به فرد نیازمند کمک می‌رساند تا با کاهش دادن رنج فرد نیازمند، به کاهش این عواطف منفی در خود کمک کند. همچنین بر مبنای نظریه لذت همدلانه شخصی که ناظر یک موقعیت اضطراری است، مشاهده آن موقعیت منجر به تمایل به عمل در وی می‌شود. شخص ناظر در این موقعیت وارد کمک می‌شود و احساس خوشایندی برای کمک‌کننده به وجود می‌آید (کریمی، ۱۳۹۶). بر اساس دیدگاه یادگیری، رفتارهای موافق اجتماعی نیز مثل سایر رفتارها آموخته می‌شود. از نظر دیدگاه تصمیم‌گیری، کمک‌رسانی در پنج مرحله انجام خواهد گرفت که عبارت است از: درک موقعیت، تفسیر موقعیت، بر عهده گرفتن مسئولیت، پیدا کردن راه کمک‌رسانی، تصمیم‌گیری برای کمک‌رسانی و سرانجام بر مبنای دیدگاه‌های هنجار اجتماعی علت کمک‌رسانی به اشخاص نیازمند این است که فرد می‌خواهد با هنجارها یا انتظارات جامعه هم‌رنگی نماید (Bedar و همکاران، ترجمه گنجی، ۱۳۹۵). همچنین در پژوهشی مشخص شد که رفتارهای یاری‌گرانه می‌تواند با کاهش احساس بار فیزیکی بر روی اجراکنندگان تأثیر مثبت بگذارد (Li & Xie, 2017).

انسان موجودی اجتماعی است و به همین دلیل یکی از ضرورت‌های زندگی اجتماعی رعایت قواعد اخلاقی است. کوشش برای فهم رفتار اجتماعی انسان‌ها در کیفیت زندگی آن‌ها بسیار تأثیرگذار است. با رعایت مؤلفه‌های اخلاق اجتماعی نظیر یاری‌کردن هم‌نوعان در موقعیت‌های مختلف در واقع موجبات رشد فردی و اجتماعی را فراهم نموده زیرا با این کار به‌نوعی در محافظت از سرمایه‌های اجتماعی گامی برداشته می‌شود و به فضیلت مسئولیت‌پذیری اجتماعی جامعه عمل پوشانده می‌شود. یکی دیگر از دستاوردهای این امر حفظ و ارتقای سلامت روان در اجتماع است زیرا انسان‌ها در کنار یکدیگر احساس امنیت و آرامش نموده و در فضایی به‌دوراز خودپسندی و خودخواهی همواره همدلانه به یاری هم

می‌شتابند. البته این‌ها نیازمند برخورداری از نفس سلیم، و تغییر مطلوب نگرش و فرهنگ‌سازی در اجتماع است. پس ضرورت دارد نوع ادراک اجتماعی و رفتارهای منبعث از آن را مورد کاوش دقیق قرار داده زیرا دامنه اثرگذاری آن بس گسترده است.

در دهه‌های اخیر روش‌های متفاوتی برای سنجش انواع رفتارهای جامعه‌پسند پیشنهاد شده است (Tremblay et al, 1992; Penner & Finkelstein, 1998; Carlo & Randall, 2003; Inglés et al, 2002). پرسشنامه‌های خود گزارش‌دهی یکی از روش‌های اندازه‌گیری در این حوزه است. محققانی که از ارزش استفاده از خود گزارش‌دهی برای ارزیابی رفتارهای جامعه‌پسند بزرگسالان حمایت می‌کنند، ادعا کرده‌اند که با توجه به رشد شناختی-اجتماعی که در نوجوانی رخ می‌دهد، هیچ‌کس نمی‌تواند به‌اندازه خود فرد عادات و گرایش‌های او به رفتارهای اجتماعی را با دقت گزارش کند (Caprara et al, 2012). از جمله این ابزارهای می‌توان به پرسشنامه خود گزارش‌دهی رفتارهای جامعه‌پسند که شامل دو بعد احساسی و رفتاری می‌شود و توسط Caprara (2005) ساخته شده است، اشاره کرد. همچنین پرسشنامه دیگری توسط Manzur and Olavarrieta (2021) طراحی شد به نام مقیاس خود گزارش‌دهی نوع دوستی^۱ که شامل دو بعد کمک به افراد و کمک به خیریه می‌شود؛ اما در هیچ‌یک از ابزارهای موجود این نکته بررسی نشده است که آیا تمایل به کمک کردن و یاری‌رساندن، چنان‌که در متون روان‌شناسی اجتماعی به آن اشاره شده است، تحت تأثیر نسبت فرد نیازمند کمک با فرد کمک‌رسان قرار می‌گیرد یا نه.

در این اثر با کمک ابزار تحقیق و با روش‌شناسی علمی، باز نگاهی به این موضوع اصیل انسانی خواهیم داشت. اهمیت یاری‌رسانی در عصر حاضر دوچندان احساس می‌شود؛ زیرا جامعه جهانی در حال گذار از دوران صنعتی و ورود به عصر ارتباطات است. ابزارهای نوین ارتباطی زندگی اجتماعی بشر را در عرصه‌های مختلف دچار تغییرات اساسی کرده است. در این بین کیفیت روابط انسانی نیز متحول شده است؛ و آنچه حائز اهمیت است، مغفول نماندن بُعد عاطفی منابع انسانی است. مطلوب آن است که روابط و مناسبات انسانی به‌دوراز نگاه ابزاری و منفعت طلبانه نگریسته شود. لذا اهمیت سازوکارهای تربیتی به‌خصوص در ساحت تربیت اخلاقی بیش‌ازپیش خواهد بود و این تلاش را می‌طلبد که محققین در بُعد نظری و عملی اقدامات بایسته‌ای در جهت شناخت هرچه بهتر موقعیت کنونی و سپس آسیب‌شناسی آن انجام دهند؛ زیرا با کمک تربیت راه برای پذیرش امور به‌صورت عقلانی

1 - self-report altruism (9-SRA)

و منطقی گشوده می‌شود. در چنین بافتی هر عمل اخلاقی و رای محوریت "خود" صورت می‌گیرد. «توجه به رفتارهایی با رویکرد حمایت‌گرایانه و کمک کردن به دیگران و توجه به نیازهای آنان دارای آثار مثبت فردی و اجتماعی، دنیوی و اخروی، مادی و معنوی، جسمانی و روانی است» (سالاری فر و دیگران، ۱۳۹۶) نظیر افزایش حس مسئولیت‌پذیری اجتماعی، احترام متقابل و غیره. نگارندگان مقاله سعی دارند تا این رهگذر در جهت بهسازی زندگی انسانی گامی برداشته و تمهیداتی هم‌راستا با تحولات مطلوب فعلی پیشنهاد دهند.

روش

پژوهش حاضر جزء پژوهش‌های توصیفی - پیمایشی طبقه‌بندی می‌شود و با توجه به اینکه هدف آن ساخت ابزاری در جهت اندازه‌گیری ویژگی‌های یاری‌گری است، یک پژوهش کاربردی محسوب می‌شود. جامعه آماری پژوهش دانشجویان روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه علامه طباطبائی تهران بودند. برای نمونه‌گیری از این جامعه از روش نمونه‌گیری چندمرحله‌ای استفاده شد. به این صورت که ابتدا بر اساس ورودی‌های هر رشته در هر مقطع، نمونه‌گیری خوشه‌ای انجام شد و با مشخص شدن گروه‌های انتخاب‌شده از هر گروه به تصادف افرادی انتخاب و پرسشنامه در اختیار آن‌ها قرار گرفت. در نمونه‌گیری تلاش شد که نسبت جنسیت و مقطع تحصیلی با توجه به اندازه جامعه رعایت شود. حجم نمونه نیز مطابق با روش آماری پژوهش، یعنی روش تحلیل مؤلفه‌های اصلی تعیین شد. با عنایت به این نکته که در یک پژوهش با روش تحلیل عاملی یا تحلیل مؤلفه‌های اصلی به ازای هر سؤال یا گویه ۵ تا ۱۰ نمونه مناسب است (سرمد و همکاران، ۱۳۹۱) در این پژوهش ۸ برابر تعداد گویه‌ها ملاک حجم نمونه قرار گرفت و چون پرسشنامه طراحی شده نهایی در این پژوهش دارای ۳۰ سؤال بود، حجم نمونه برابر با ۲۴۰ نفر برآورد گردید ولی به دلیل بیم از ناقص بودن برخی از پرسشنامه‌ها و ریزش تعداد نمونه، ۱۰٪ این تعداد به حجم نمونه اضافه و در نهایت تعداد ۲۴۲ پرسشنامه کامل و بدون نقص برای تحلیل نهایی منظور گردید.

برای ساخت این پرسشنامه کتاب‌ها و مقالات مختلف حوزه روان‌شناسی اجتماعی که در مورد یاری‌گری، رفتار جامعه‌پسند و ایثارگری نگارش شده بود، مورد مطالعه قرار گرفت و بر اساس تعاریف و مصداق‌های یاری‌گری گویه‌های پرسشنامه طراحی شد. از آنجایی که اندیشمندان این حوزه معتقدند که افراد رفتار کمک‌رسانی را در رابطه با کسانی که با آن‌ها پیوند ژنی و یا نزدیکی و صمیمیت دارند بیشتر نشان می‌دهند (Myers؛ ترجمه شمسی‌پور و

همکاران، ۱۳۹۲)، برخی از گویه‌ها به گونه‌ای طراحی شد که رفتار کمک‌رسانی در ارتباط با ۴ گروه شامل اعضای خانواده، دوستان، آشنایان/ فامیل و افراد غریبه مورد پرسش قرار گرفت. پاسخگویان باید میزان موافقت خود را با هر گویه در طیف لیکرت ۴ درجه‌ای شامل "خیلی کم"، "کم"، "زیاد" و "خیلی زیاد" مشخص می‌کردند. در فرآیند طراحی پرسشنامه، ابتدا عبارت‌های زیادی از مصداق‌های یاری‌گری نوشته شد و توسط نویسندگان مورد بحث و بررسی قرار گرفت و برخی از گویه‌ها حذف شد یا تغییر یافت. سپس به منظور بررسی روایی محتوا، پرسشنامه تهیه شده در اختیار ۳ استاد حوزه روان‌شناسی اجتماعی و ۳ صاحب نظر در زمینه اخلاق اسلامی که همگی بر مفهوم یاری‌گری تسلط داشتند و ۳ استاد رشته سنجش و اندازه‌گیری که در حوزه ساخت آزمون تخصص داشتند، قرار گرفت و مطابق با نظر ایشان تغییراتی در پرسشنامه اعمال شد. در مرحله آخر نیز پرسشنامه در اختیار چند دانشجو که جزء جامعه هدف محسوب می‌شدند، قرار گرفت و از آن‌ها درخواست شد که پرسشنامه را مطالعه کرده و عباراتی را که برایشان ابهام دارد مشخص کنند، سؤالاتی که مبهم تشخیص داده شد مورد بازنویسی و ویرایش قرار گرفت. پرسشنامه طراحی شده نهایی بار دیگر در اختیار ۹ متخصص ذکر شده قرار گرفت و از آن‌ها درخواست شد که میزان ضروری بودن هر گویه را مشخص کنند. سپس بر اساس نظر ایشان ضریب CVR برای هر گویه محاسبه شد. ضرایب CVR محاسبه شده در جدول ۱ گزارش شده است. ملاک ارزیابی ضریب CVR بستگی به تعداد متخصصانی دارد که در مورد پرسشنامه نظر داده‌اند. با توجه به اینکه در این پژوهش ۹ متخصص در مورد پرسشنامه نظر دادند، ملاک برابر با $0/78$ است. همان‌طور که در جدول ۱ مشاهده می‌شود، ضریب CVR تمامی گویه‌ها از $0/78$ بزرگ‌تر است؛ بنابراین روایی محتوای پرسشنامه مورد تأیید است.

در نهایت پرسشنامه ۳۰ سؤالی تهیه شد و بر روی نمونه‌ای ۳۱ نفری جهت پایلوت اجرا گردید. نتایج پایلوت رضایت‌بخش بود، یعنی آلفای کرونباخ بالای $0/7$ به دست آمده و تمامی گویه‌های با نمره کل همبستگی مثبت نشان دادند و هیچ گویه‌ای باعث کاهش آلفا نشده بود؛ بنابراین پرسشنامه ۳۰ سؤالی برای اجرای نهایی در نظر گرفته شد. لازم به ذکر است که تمامی سؤالات پرسشنامه در جهت رفتار یاری‌گری نوشته شده و شامل هیچ سؤال معکوسی نبود. در جدول شماره ۱ ویژگی گویه‌ها شامل ضریب CVR، ضریب مقبولیت (میانگین) و میزان آلفا آزمون در صورت حذف گویه ارائه شده است.

جدول ۱. ویژگی‌های روان‌سنجی گویه‌های پرسشنامه یاری‌گری

ضریب آلفا	ضریب مقبولیت	ضریب CVR	گویه
۰/۹۱۰	۳/۵۱	۰/۷۸	در صورت تقاضا، حاضرم از سهم غذای خودم به اعضاء خانوادهام ببخشم، حتی اگر خودم سیر نشوم.
۰/۹۰۸	۳/۲۶	۰/۷۸	در صورت تقاضا، حاضرم از سهم غذای خودم به دوستانم ببخشم، حتی اگر خودم سیر نشوم.
۰/۹۰۷	۲/۹۸	۰/۷۸	در صورت تقاضا، حاضرم از سهم غذای خودم به آشنا/فامیل ببخشم، حتی اگر خودم سیر نشوم.
۰/۹۰۹	۲/۹۳	۰/۷۸	در صورت تقاضا، حاضرم از سهم غذای خودم به یک غریبه ببخشم، حتی اگر خودم سیر نشوم.
۰/۹۰۸	۳/۶۶	۰/۷۸	حاضرم به اعضاء خانوادهام کمک مالی کنم.
۰/۹۰۷	۳/۱۷	۰/۷۸	حاضرم به دوستانم کمک مالی کنم.
۰/۹۰۷	۲/۷۵	۰/۷۸	حاضرم به آشنایان/ فامیل کمک مالی کنم.
۰/۹۰۸	۲/۲۷	۰/۷۸	حاضرم به غریبه‌ها کمک مالی کنم.
۰/۹۰۸	۳/۳۸	۱	اگر یکی از اعضاء خانوادهام مشغله زیادی داشته باشد، به او در انجام کارهایش کمک خواهم کرد.
۰/۹۰۷	۳/۰۷	۱	اگر یکی از دوستانم مشغله زیادی داشته باشد، به او در انجام کارهایش کمک خواهم کرد.
۰/۹۰۵	۲/۵۵	۰/۷۸	اگر یک آشنا/فامیل مشغله زیادی داشته باشد، به او در انجام کارهایش کمک خواهم کرد.
۰/۹۱۰	۳/۴۴	۰/۷۸	اگر فرد ناتوانی را در وسایل نقلیه عمومی ببینم حاضرم جای خود را به او بدهم.
۰/۹۰۷	۳/۰۵	۱	اگر غریبه‌ای را ببینم که بار سنگینی را به‌سختی حمل می‌کند، تا جایی که هم مسیر من باشد به او کمک می‌کنم.
۰/۹۰۹	۳/۲۹	۱	وسایل شخصی خود را در صورت نیاز در اختیار خانوادهام قرار می‌دهم.
۰/۹۱۰	۲/۷۵	۱	وسایل شخصی خود را در صورت نیاز در اختیار دوستانم قرار می‌دهم.
۰/۹۰۸	۲/۲۱	۰/۷۸	وسایل شخصی خود را در صورت نیاز در اختیار آشنایان/فامیل قرار می‌دهم.
۰/۹۱۰	۱/۵۶	۰/۷۸	وسایل شخصی خود را در صورت لزوم در اختیار غریبه‌ها قرار می‌دهم.
۰/۹۰۹	۳/۷۰	۱	اگر یکی از اعضاء خانوادهام دچار دردسر/ مشکل شود، برای رفع مشکل او هر کاری از دستم بریاید، انجام می‌دهم.
۰/۹۰۸	۳/۳۶	۱	اگر یکی از دوستانم دچار دردسر/ مشکل شود، برای رفع مشکل او هر کاری از دستم بریاید، انجام می‌دهم.

ضرب	ضرب	ضرب	گویه
آلفا	مقبولیت	CVR	
۰/۹۰۶	۲/۷۶	۰/۷۸	اگر یکی از آشنایان/ فامیل دچار دردسر/ مشکل شود، برای رفع مشکل او هر کاری از دستم بریاید، انجام می‌دهم.
۰/۹۰۷	۲/۲۲	۰/۷۸	اگر یک فرد غریبه دچار دردسر/ مشکل شود، برای رفع مشکل او هر کاری از دستم بریاید، انجام می‌دهم.
۰/۹۰۹	۳/۵۵	۱	اگر کسی به تخصص من نیاز داشته باشد، حاضرم به او کمک کنم.
۰/۹۰۹	۳/۲۳	۱	به مؤسسات و گروه‌های خیریه مورد اعتماد خودم کمک می‌کنم.
۰/۹۱۰	۲/۶۱	۱	به بچه‌های کار در حد توانم کمک (مادی یا غیرمادی) می‌کنم.
۰/۹۰۸	۳/۲۸	۰/۷۸	اگر خودم به لحاظ جسمی در سلامت باشم، حاضر به اهدای خون هستم.
۰/۹۰۷	۳/۱۷	۱	در زمان وقوع بلایای طبیعی به هم‌وطنانم در حد توان کمک مالی خواهم کرد.
۰/۹۰۷	۲/۹۶	۱	در زمان وقوع بلایای طبیعی حاضر به کمک داوطلبانه هستم.
۰/۹۰۶	۲/۸۸	۱	اگر سالمند یا شخص کم‌توانی را در خیابان بینم بی‌درنگ به او کمک خواهم کرد.
۰/۹۰۹	۳/۱۳	۰/۷۸	از هر فرصتی برای تشویق و دلگرمی دادن به اطرافیانم استفاده می‌کنم.
۰/۹۱۲	۳/۱۰	۰/۷۸	اگر مدارک کسی را در خیابان پیدا کنم، تلاشم را برای یافتن صاحبش می‌کنم.

ضرب مقبولیت که میانگین گویه بوده و نشان‌دهنده تمایل به انجام آن فعل مورد سؤال است؛ برای گویه شماره ۱۸ «اگر یکی از اعضاء خانواده‌ام دچار دردسر/ مشکل شود، برای رفع مشکل او هر کاری از دستم بریاید، انجام می‌دهم.» برابر با ۳/۷ است، یعنی بیشتر افراد برای رفع مشکل خانواده‌شان هر کاری بتوانند می‌کنند. ضرب مقبولیت گویه شماره ۱۷ «وسایل شخصی خود را در صورت لزوم در اختیار غریبه‌ها قرار می‌دهم.» برابر با ۱/۵۶ است و در بین گویه‌ها کمترین ضرب مقبولیت مربوط به این گویه است. با توجه به اینکه ضرب آلفا کلی پرسشنامه برابر با ۰/۹۱۱ است، تنها گویه شماره ۳۰ «اگر مدارک کسی را در خیابان پیدا کنم، تلاشم را برای یافتن صاحبش می‌کنم.» در صورت حذف باعث بالا رفتن ضرب آلفا می‌شود که البته این مقدار تغییر برابر ۰/۰۰۱ بوده و بسیار کوچک و قابل اغماض است؛ بنابراین نیاز به حذف هیچ گویه‌ای نیست.

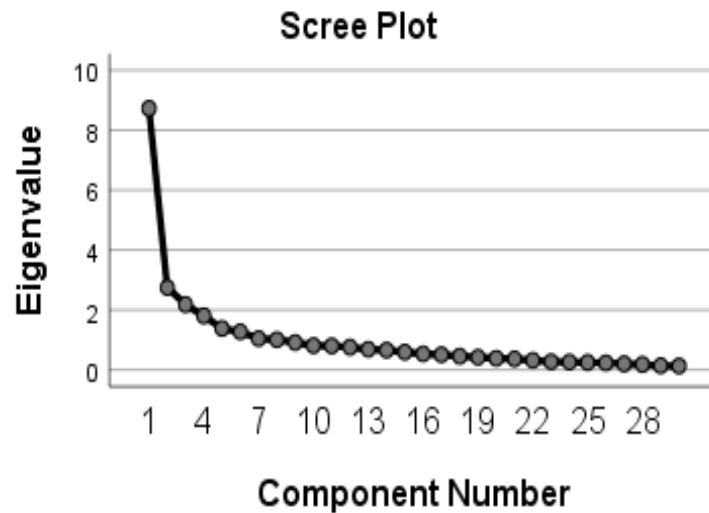
برای مشخص شدن ساختار عاملی پرسشنامه و بررسی روایی سازه از تحلیل عاملی اکتشافی استفاده شد و بعد از مشخص شدن عامل‌ها، هر عامل نام‌گذاری گردید. سپس از تحلیل عاملی تأییدی استفاده شد تا مشخص شود برازش ساختار عاملی مشخص شده با داده‌ها به چه صورت است. برای بررسی روایی واگرا، ۴ گویه که نشان‌دهنده خصلت خودمحوری

بودند نیز در کنار گویه‌های پرسشنامه مورد سؤال قرار گرفت و همبستگی نمره کل این ۴ گویه با عوامل یاری‌گری مورد بررسی قرار گرفت. این انتخاب به دلیل آن بود که صاحب‌نظران روان‌شناسی اجتماعی معتقدند که خودمحوری با صفت یاری‌گری در تضاد است (Myers؛ ترجمه شمسی پور و همکاران، ۱۳۹۲). برای بررسی پایایی پرسشنامه از روش همسانی درونی گویه‌ها که با ضریب آلفای کرونباخ محقق می‌شود، استفاده شد.

یافته‌ها

نمونه ۲۴۲ نفری مورد مطالعه در این پژوهش شامل ۵۶ دانشجوی پسر و ۱۸۶ دانشجوی دختر بود که ۱۴۸ نفرشان در مقطع کارشناسی، ۷۸ نفر در مقطع کارشناسی ارشد و ۱۶ نفر در مقطع دکتری مشغول به تحصیل بودند. در ابتدا برای تعیین ساختار عاملی پرسشنامه از تحلیل عاملی اکتشافی استفاده شد. برای اطمینان از امکان انجام تحلیل عاملی، نتایج دو آزمون کفایت نمونه‌برداری کیزر-میر-اوکلین (KMO) و بارتلت مورد بررسی قرار گرفت که شاخص KMO برابر با ۰/۸۴۸ بود و آزمون کرویت بارتلت معنادار شد ($\chi^2=3664.58, P<0.001$). با توجه به اینکه میزان KMO بالای ۰/۵ بود، داده‌ها برای تحلیل عاملی مناسب تشخیص داده شد و با معناداری آزمون کرویت بارتلت، همبستگی کافی بین متغیرها تأیید شد؛ بنابراین شرایط اولیه برای اجرای تحلیل عاملی اکتشافی برقرار بود. برای تعیین تعداد عوامل، ملاک ارزش ویژه بزرگ‌تر از ۱، ۸ عامل را پیشنهاد داد، ولی نمودار اسکری کتل همان‌طور که در شکل ۱ نشان داده شده است، ۵ یا ۶ عامل را توصیه می‌کرد. لذا تحلیل عوامل متعددی با تعداد عوامل متفاوت و چرخش‌های مختلف انجام شد. در نهایت تحلیل عاملی مبتنی بر ۵ عامل و چرخش اکوی‌ماکس^۱ برگزیده شد. دلیل این انتخاب از بین مدل‌های مختلف، ساختار منطقی و معقول این مدل نسبت به سایر مدل‌ها بود. به عبارت دیگر گویه‌هایی که در این مدل تحت یک عامل قرار می‌گرفتند به لحاظ مفهومی به هم نزدیک‌تر بوده و با عقل سلیم سازگاری بیشتری نشان می‌دادند.

شکل ۱. نمودار اسکری کتل

در جدول زیر نتایج تحلیل عامل اکتشافی با ۵ عامل و مبتنی بر چرخش اکوی ماکس همراه با بارهای عاملی هر گویه گزارش شده است. بارهای عاملی کوچکتر از ۰/۳ از این مجموعه حذف شده‌اند.

جدول ۲. گویه‌های هر عامل با بارهای عاملی بعد از چرخش اکوی ماکس

گویه	عامل				
	۱	۲	۳	۴	۵
۲۸. اگر سالمند یا شخص کم‌توانی را در خیابان ببینم بی‌درنگ به او کمک خواهم کرد.	۰/۶۹				۰/۳۱
۳۰. اگر مدارک کسی را در خیابان پیدا کنم، تلاشم را برای یافتن صاحبش می‌کنم.	۰/۶۵				
۲۹. از هر فرصتی برای تشویق و دلگرمی دادن به اطرافیانم استفاده می‌کنم.	۰/۶۱				
۲۷. در زمان وقوع بلایای طبیعی حاضر به کمک داوطلبانه هستم.	۰/۶۱	۰/۳۶			
۱۳. اگر غریبه‌ای را ببینم که بار سنگینی را به‌سختی حمل می‌کند، تا جایی که هم مسیر من باشد به او کمک می‌کنم.	۰/۵۹				۰/۳۵
۲۶. در زمان وقوع بلایای طبیعی به هم‌وطنانم در حد توان کمک مالی خواهم کرد.	۰/۵۵	۰/۳۱			

گویه	عامل				
	۱	۲	۳	۴	۵
۲۵. اگر خودم به لحاظ جسمی در سلامت باشم، حاضر به اهدای خون هستم.	۰/۴۸	۰/۳۱			
۲۳. به مؤسسات و گروه‌های خیریه مورد اعتماد خودم کمک می‌کنم.	۰/۴۵				
۲۲. اگر کسی به تخصص من نیاز داشته باشد، حاضرم به او کمک کنم.	۰/۴۴				
۲۴. به بچه‌های کار در حد توانم کمک (مادی یا غیرمادی) می‌کنم.	۰/۴۳	۰/۳۰			
۸. حاضرم به غریبه‌ها کمک مالی کنم.	۰/۷۱				
۷. حاضرم به آشنایان/ فامیل کمک مالی کنم.	۰/۷				
۲۱. اگر یک فرد غریبه دچار دردسر/ مشکل شود، برای رفع مشکل او هر کاری از دستم بریاید، انجام می‌دهم.	۰/۴۵	۰/۵۸			
۱۱. اگر یک آشنا/فامیل مشغله زیادی داشته باشد، به او در انجام کارهایش کمک خواهم کرد.	۰/۵۷	۰/۳۴			
۲۰. اگر یکی از آشنایان/ فامیل دچار دردسر/ مشکل شود، برای رفع مشکل او هر کاری از دستم بریاید، انجام می‌دهم.	۰/۳۱	۰/۵۲			
۵. حاضرم به اعضاء خانواده‌ام کمک مالی کنم.	۰/۷۲				
۹. اگر یکی از اعضاء خانواده‌ام مشغله زیادی داشته باشد، به او در انجام کارهایش کمک خواهم کرد.	۰/۷۲				
۱۸. اگر یکی از اعضاء خانواده‌ام دچار دردسر/ مشکل شود، برای رفع مشکل او هر کاری از دستم بریاید، انجام می‌دهم.	۰/۳۸	۰/۶۳			
۱۰. اگر یکی از دوستانم مشغله زیادی داشته باشد، به او در انجام کارهایش کمک خواهم کرد.	۰/۶۱				
۶. حاضرم به دوستانم کمک مالی کنم.	۰/۴۵	۰/۵۰			
۱۹. اگر یکی از دوستانم دچار دردسر/ مشکل شود، برای رفع مشکل او هر کاری از دستم بریاید، انجام می‌دهم.	۰/۳۲	۰/۳۳	۰/۴۱		
۲. در صورت تقاضا، حاضرم از سهم غذای خودم به دوستانم ببخشم، حتی اگر خودم سیر نشوم.	۰/۸۲				
۳. در صورت تقاضا، حاضرم از سهم غذای خودم به آشنا/فامیل ببخشم، حتی اگر خودم سیر نشوم.	۰/۷۹				
۱. در صورت تقاضا، حاضرم از سهم غذای خودم به اعضاء خانواده‌ام ببخشم، حتی اگر خودم سیر نشوم.	۰/۳۲	۰/۷۸			

گویه	عامل				
	۱	۲	۳	۴	۵
۴. در صورت تقاضا، حاضرم از سهم غذای خودم به یک غریبه بیخشم، حتی اگر خودم سیر نشوم.				۰/۷۴	
۱۲. اگر فرد ناتوانی را در وسایل نقلیه عمومی بینم حاضرم جای خود را به او بدهم.				۰/۳۱	
۱۵. وسایل شخصی خود را در صورت نیاز در اختیار دوستانم قرار می‌دهم.				۰/۸۴	
۱۶. وسایل شخصی خود را در صورت نیاز در اختیار آشنایان/فامیل قرار می‌دهم.				۰/۸۰	
۱۴. وسایل شخصی خود را در صورت نیاز در اختیار خانوادهام قرار می‌دهم.			۰/۳۸	۰/۶۷	
۱۷. وسایل شخصی خود را در صورت لزوم در اختیار غریبه‌ها قرار می‌دهم.		۰/۳۷		۰/۶۷	
ارزش ویژه	۱/۳۸	۱/۸۰	۲/۱۸	۲/۷۵	۸/۷۳
درصد واریانس تجمعی	۵۶/۱۲	۴۵/۹۱	۳۵/۰۷	۲۴/۱۳	۱۲/۷۹

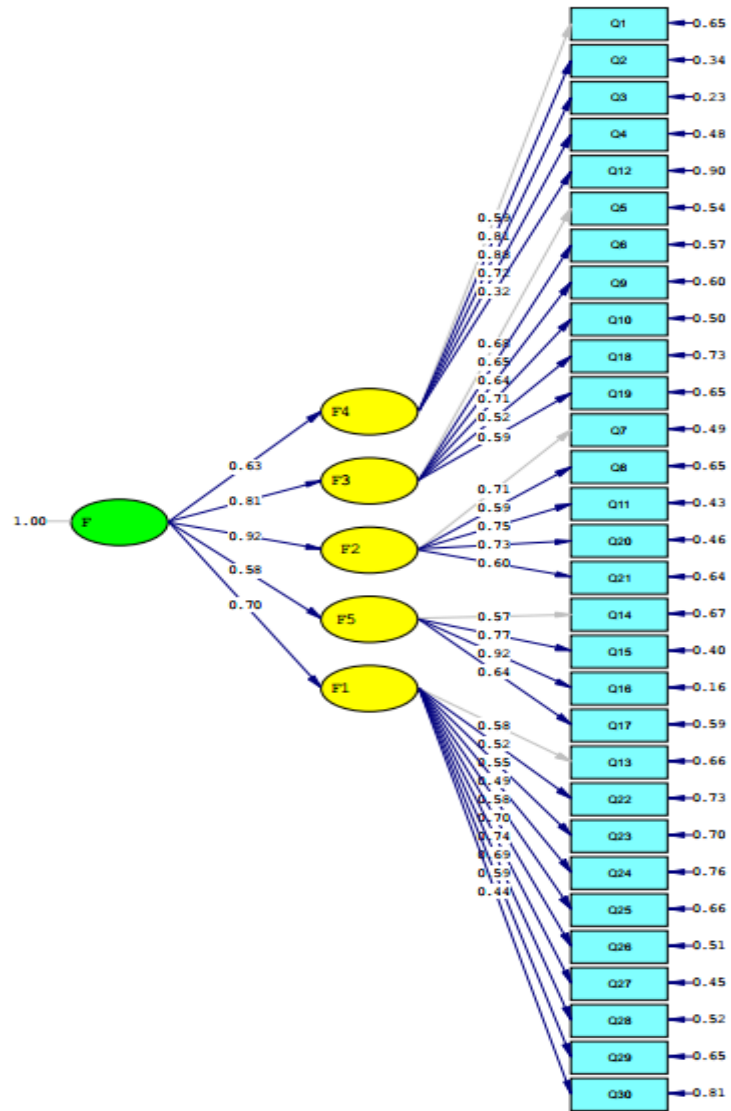
بر اساس اطلاعات جدول بالا این ۵ عامل حدود ۵۶ درصد واریانس را تبیین می‌کند و چون این میزان بالاتر از ۵۰ درصد است می‌توان آن را یک تحلیل قوی دانست (Tabachnick et al, 2013). نام‌گذاری عوامل نیز بر اساس پیشینه موجود و مفهوم مشترک بین گویه‌ها، توسط پژوهشگران انجام شد. عامل اول با ۱۰ گویه، عاملی با بیشترین تعداد گویه است. این عامل با توجه به گویه‌های تشکیل‌دهنده‌اش به نام عامل "کمک‌های داوطلبانه" نام‌گذاری شد. عامل دوم شامل ۵ گویه است و شامل کمک‌هایی است که افراد حاضرند به آشنایان یا فامیل و غریبه‌ها بکنند، لذا این عامل به نام "کمک به فامیل و غریبه‌ها" نام‌گذاری شد. عامل بعدی با ۶ گویه به نام عامل "کمک به خانواده و دوستان" نام‌گذاری گردید. عوامل ۴ و ۵ نیز به ترتیب به نام عامل "کمک‌های کوچک" و "کمک‌های موقتی" نام‌گذاری گردیدند.

در مرحله بعدی ساختار عاملی حاصل از تحلیل عامل اکتشافی از طریق تحلیل عاملی تأییدی موردبررسی قرار گرفت. شاخص‌های نیکویی برازش در تحلیل عاملی مرتبه اول شامل مجذور خی بر درجه آزادی (χ^2/df)، شاخص برازش مقایسه‌ای (CFI)، شاخص نیکویی برازش (GFI)، شاخص برازش هنجار نیافته (NNFI) و ریشه میانگین مربعات خطای

برآورد (RMSEA) به ترتیب برابر با ۲/۹۴، ۰/۹۱، ۰/۸۸، ۰/۹ و ۰/۰۷۹ به دست آمد. همچنین در تحلیل عاملی مرتبه دوم شاخص‌های مجذور خی بر درجه آزادی (χ^2/df)، شاخص برازش مقایسه‌ای (CFI)، شاخص نیکویی برازش (GFI)، شاخص برازش هنجار نیافته (NNFI) و ریشه میانگین مربعات خطای برآورد (RMSEA) به ترتیب برابر با ۲/۹۴، ۰/۹۱، ۰/۸۸، ۰/۹ و ۰/۰۷۹ بود. در هر دو تحلیل عاملی مرتبه اول و دوم همه شاخص‌های برازش به‌جز شاخص نیکویی برازش (GFI) میزان قابل قبولی را نشان دادند؛ بنابراین با توجه به شاخص‌های برازش می‌توان استنباط کرد که ساختار عاملی حاصل از تحلیل عامل اکتشافی مورد تأیید است.

میزان تأثیر هر یک از گویه‌ها در ساخت صفت مکتون، به‌وسیله میزان ضریب استاندارد شده قابل مشاهده است. نتیجه تحلیل عاملی نشان داد که آماره t تمامی گویه‌ها معنادار است ($t > 1/96$)؛ بنابراین همه گویه‌ها با عامل مربوط به خود همبستگی مطلوبی دارند. معناداری ضرایب مسیر حاکی از آن است که عوامل یاری‌گری از گویه‌های مربوط به خود تشکیل شده‌اند. تمامی ضرایب مسیر نیز بزرگ‌تر از ۰/۳۰ هستند که بیانگر معناداری عملی گویه‌ها بوده و این معنی‌داری نشان می‌دهد که گویه‌ها از قدرت تبیین خوبی برخوردارند. همچنین ضرایب مسیر بین خرده‌مقیاس‌ها و عامل کلی نیز معنادار شده است ($t > 1/96$)؛ یعنی تمامی خرده‌مقیاس‌ها تحت تأثیر یک عامل کلی قرار دارند. در شکل زیر مدل اندازه‌گیری همراه با ضرایب مسیر استاندارد شده، ارائه شده است.

شکل ۲. ضرایب استاندارد و خطای گویه‌ها و عوامل در تحلیل عامل تأییدی

بعد از تأیید ساختار عاملی، روایی واگرا پرسشنامه از طریق محاسبه همبستگی بین هر یک از عوامل با ویژگی خودمحموری موردبررسی قرار گرفت. ویژگی خودمحموری از طریق ۴ گویه که در پیوست ارائه شده است، اندازه گیری شد، در واقع این ویژگی از میانگین نمرات این ۴ گویه محاسبه شد. نتایج آزمون همبستگی پیرسون در جدول زیر گزارش شده است.

جدول ۲. ماتریس همبستگی بین عوامل یاری‌گری با ویژگی خودمحوری

ردیف	متغیر	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷
۱	کمک داوطلبانه	۱						
۲	کمک به فامیل و غریبه	۰/۵۵**	۱					
۳	کمک به خانواده و دوستان	۰/۵۲**	۰/۵۶**	۱				
۴	کمک کوچک	۰/۳۳**	۰/۴۸**	۰/۴۹**	۱			
۵	کمک موقت	۰/۲۹**	۰/۴۴**	۰/۴۰**	۰/۳۰**	۱		
۶	نمره کل	۰/۷۱**	۰/۸۳**	۰/۷۷**	۰/۷۰**	۰/۶۹**	۱	
۷	خودمحوری	-۰/۱۷**	-۰/۱۵*	-۰/۱۰	-۰/۱۳*	-۰/۱۱	-۰/۱۸**	۱

** $P < 0.01$, * $P < 0.05$

عوامل "کمک داوطلبانه"، "کمک به فامیل و غریبه"، "کمک کوچک" و نمره کل "یاری‌گری" همگی با ویژگی "خودمحوری" رابطه منفی و معنادار نشان دادند ($P < 0.05$) که حاکی از روایی واگرا این عوامل است. دو عامل "کمک به دوستان و خانواده" و "کمک موقت" اگرچه با ویژگی "خودمحوری" همبستگی منفی نشان دادند ولی این همبستگی به لحاظ آماری معنادار نبود ($P > 0.05$).

در نهایت جهت بررسی همسانی درونی آزمون از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد. ضریب آلفا مربوط به هر عامل، به علاوه میانگین و انحراف استاندارد آن‌ها در جدول زیر گزارش شده است. نمره هر عامل از مجموع نمره گویه‌های تشکیل دهنده آن عامل تقسیم بر تعداد گویه‌ها به دست آمد، بنابراین نمره هر عامل در بازه ۱ تا ۴ قرار خواهد گرفت.

جدول ۳. ضریب آلفا، میانگین و انحراف استاندارد مربوط به هر عامل

عامل	ضریب آلفا	میانگین	انحراف استاندارد
کمک داوطلبانه	۰/۸۴	۳/۰۹	۰/۵۷
کمک به فامیل و غریبه	۰/۸۱	۲/۵۱	۰/۶۸
کمک به خانواده و دوستان	۰/۷۹	۳/۳۹	۰/۴۸
کمک کوچک	۰/۷۹	۳/۲۲	۰/۶۳
کمک موقت	۰/۸۲	۲/۴۵	۰/۷۱
نمره کل	۰/۹۱	۲/۹۳	۰/۴۵

با توجه به اطلاعات جدول بالا، تمامی عوامل از ضریب آلفا مطلوبی برخوردار بوده و گویه‌های هر یک از عوامل دارای همسانی درونی مناسبی هستند. در بین ۵ خرده مقیاس

یاری‌گری بالاترین میانگین مربوط به عامل "کمک به خانواده و دوستان" و کمترین میانگین مربوط به عامل "کمک موقت" است.

بحث و نتیجه‌گیری

گسترش روزافزون ارتباطات از طریق دنیای مجازی، تعاملات فراوانی را پیش روی انسان حاضر قرار داده است. در چنین فضایی به‌رغم فرصت‌هایی که ممکن است در اختیار انسان قرار گیرد، عوامل بی‌شماری نیز او را تهدید خواهند کرد. امروزه با افزایش پیچیدگی‌های اجتماعی، ارزش تربیت بیش‌ازپیش آشکار شده است؛ در واقع تربیت با شکل‌دهی هویت اصیل انسان او را در مقابل تهدیدها غنی می‌سازد. تربیت، مفهومی چندبعدی است که مشتمل بر ساحت‌های دینی، اخلاقی، اجتماعی، حرفه‌ای و مانند این‌هاست (شورای عالی آموزش و پرورش، ۱۳۹۰). در میان ساحت‌های یادشده آنچه در مواجهه با دنیای کنونی بیش‌ازپیش مورد توجه است، ساحت اخلاقی است (آهنگری، ۱۳۸۶). در واقع علمی که عهده‌دار بیان صفات و رفتارهای پسندیده و ناپسند و راه‌های درمان صفات‌های ناپسند است، «علم اخلاق» است. «خُلُق» یا «سیرت» به ویژگی‌های باطنی انسان مانند مهربانی گفته می‌شود. هر خُلُقی مقتضی رفتار خاصی در انسان است. در این رهگذر «تربیت اخلاقی» نیز عهده‌دار آموزش اصول و ارزش‌های اخلاقی و پرورش گرایش‌ها و فضیلت‌های اخلاقی است (داودی، ۱۳۹۱). پس یکی از مهم‌ترین وظایفی که نظام تربیتی بر عهده دارد تربیت اخلاقی افراد است (وجدانی و همکاران، ۱۳۹۳). با وجود نیاز جدی نظام تربیتی به مباحث اخلاقی، تحقیقاتی که در این زمینه انجام شده، نتوانسته جوابگوی نیاز جامعه باشد. یکی از بنیادی‌ترین مسائلی که تربیت اخلاقی با آن روبروست، فقدان همدلی و مسئولیت‌پذیری است. تربیت اخلاقی به دلیل جایگاه ویژه‌ای که در عصر حاضر دارد، در سراسر جهان دغدغه اندیشمندان تربیتی بوده و رویکردها و نظریات گوناگونی برای آن ارائه شده است. شفاف‌سازی ارزش‌ها، بحث درباره معماهای اخلاقی^۲ و تربیت منش^۳ از جمله معروف‌ترین این رویکردهاست (الیاس، ۱۳۸۵).

با توجه به اهمیت ارزش‌ها که در بند قبلی ذکر شد و نیز ضرورت شفاف‌سازی آن، هدف این پژوهش ساخت ابزاری است که از طریق آن بتوان سازه یاری‌گری که یکی از انواع

1- values clarification

2 - moral dilemma discussion

3 - character education

رفتارهای جامعه‌پسند است را اندازه‌گیری کرد. بدین منظور کتب و مقالات مرتبط با حوزه موردنظر مطالعه و یک پرسشنامه ۳۰ سؤالی طراحی شد. در طراحی پرسشنامه گویه‌هایی که نشانگر یاری‌گیری اجتماعی بودند نوشته شد و سپس نویسندگان در مورد آن‌ها به بحث و گفتگو پرداختند تا در نهایت ۳۰ سؤال مناسب از بین آن‌ها انتخاب شد. جهت بررسی روایی محتوایی پرسشنامه، استادان حوزه روان‌شناسی اجتماعی و سنجش و اندازه‌گیری آن را مطالعه، نظرات و توصیه‌های خود را در این رابطه ارائه کردند و سؤالات بر اساس این توصیه‌ها تغییر یافتند. سپس مجدداً پرسشنامه به تعدادی از افراد معرف جامعه هدف داده شد تا در مورد سطح خوانایی آن نظر دهند و تعیین کنند که آیا همه گویه‌ها مفهوم موردنظر را می‌رسانند که نظرات آن‌ها نیز اعمال گردید. سپس پرسشنامه به صورت پایلوت در یک نمونه ۳۱ نفری اجرا شد و ویژگی‌های روان‌سنجی سؤالات مورد بررسی قرار گرفت. با توجه به اینکه نتایج مرحله پایلوت رضایت‌بخش بود، پرسشنامه بدون تغییر بر روی نمونه اصلی اجرا گردید.

برای تعیین ساختار عاملی پرسشنامه بر روی داده‌های به دست آمده تحلیل عاملی اکتشافی انجام شد. نتیجه تحلیل عامل اکتشافی با انتظار اولیه پژوهشگر که مبنای ساخت پرسشنامه بود، مطابقت نداشت. سؤالات پرسشنامه به گونه‌ای طراحی شده بود که فرد خود را در ۴ موقعیت مختلف تصور کرده و میزان یاری و کمکش به اعضاء خانواده، دوستان، آشنا/فامیل و غریبه‌ها را مشخص می‌کرد؛ بنابراین انتظار این بود که ۴ بعد شامل کمک به اعضاء خانواده، کمک به دوستان، کمک به فامیل/ آشنا و کمک به غریبه‌ها حاصل شود؛ در صورتی که نتیجه چنین نبود. مناسب‌ترین مدلی که از تحلیل عاملی حاصل شد، شامل ۵ عامل بود که بدین ترتیب نام‌گذاری شدند: کمک‌های داوطلبانه، کمک به فامیل و غریبه‌ها، کمک به خانواده و دوستان، کمک‌های کوچک و کمک‌های موقتی. در واقع در رابطه با کمک‌های حیاتی که فرد با مشکل تقریباً جدی روبرو است، کمک به دوستان و اعضاء خانواده در یک بعد و کمک به غریبه‌ها و فامیل در بعد دیگر قرار می‌گیرند. یکسری از کمک‌ها نیز به گونه‌ای است که فرد به صورت خودجوش و داوطلبانه به انجام آن‌ها مبادرت می‌ورزد، پرسشنامه نوع دوستی که توسط Manzur and Olavarrieta (2021) طراحی شده است، بعدی به نام خیریه دارد که تا حدی شبیه به این بعد است. بعد کمک کوچک نیز شامل کمکی است که فرد برای انجام آن زیاد به سختی نمی‌افتد، بنابراین در اینجا بین افراد با درجه نزدیکی و

آشنایی مختلف، تفاوت زیادی وجود نداشته و همه تحت یک عامل قرار می‌گیرند؛ این موضوع در مورد کمک موقت نیز صادق است.

در مرحله بعدی ساختار عاملی حاصل از تحلیل عامل اکتشافی، از طریق تحلیل عاملی تأییدی مورد تأیید قرار گرفت. بررسی همبستگی هریک از ۵ عامل با ویژگی "خودمحموری" نشان داد که همه عوامل با خودمحموری همبستگی منفی دارند، اما همبستگی ۳ عامل "کمک‌های داوطلبانه"، "کمک به فامیل و غریبه" و "کمک‌های کوچک" و همچنین "نمره کل یاری‌گری" معنادار بودند. علاوه بر این میانگین عامل‌ها نشان دادند که عامل "کمک به خانواده و دوستان" بالاترین میانگین و "کمک‌های موقت" پایین‌ترین میانگین را از بین ۵ عامل داشتند.

آنچه در این پژوهش جالب توجه بود این است کمک به خانواده به همراه کمک به دوستان یک عامل را تشکیل می‌دهند و درواقع کمک به دوستان برای افراد نمونه بر کمک به فامیل اولویت داشت. یک نظریه این است که ما به افرادی که بیشتر دوستشان داریم یا بیشتر به ما شبیه هستند کمک بیشتری می‌کنیم (هینزن و گودفرند؛ ترجمه سیدمحمدی، ۱۳۹۹)، شاید دلیل این برون‌داد این باشد که ما خانواده خود را بیشتر از هر کسی دوست داشته و دوستان خود را بیشتر از هر کسی به خودمان شبیه می‌دانیم. درواقع در جامعه و سبک زندگی امروزی دوستان نقش پررنگ‌تری نسبت به فامیل و خویشاوندان پیدا کرده و در حد اعضای خانواده در زندگی افراد حضور دارند.

نتیجه قابل‌تأملی دیگر پژوهش حاضر این بود که کمک موقت در بین ۵ عامل دارای کمترین میانگین بود. درواقع با اینکه در این بعد نیاز نیست فرد کار خاصی انجام دهد و فقط برای مدت کوتاهی باید وسایل شخصی خود را در اختیار دیگران قرار دهد نسبت به سایر عوامل کمتر مورد استقبال است. یکی از تفاسیری که در مورد کمک کردن به دیگران می‌شود این است که فرد بسته به اینکه چقدر شرایط را ضروری تشخیص دهد اقدام به کمک می‌کند (بارون و همکاران؛ ترجمه کریمی، ۱۳۸۸)؛ بنابراین از این نتیجه چنین استنباط می‌شود که اگر شخص موقعیت فرد را فاجعه‌بار تلقی نکند و فرد نیازمند به کمک را درمانده نیابد حتی اگر کمک ناچیز باشد نیز از آن امتناع می‌کند ولی در مواقع ضروری حاضر است حتی از جان و مال خود گذشته و تمام توانش را برای کمک صرف کند. بر اساس نظریه

همدلی - نوع دوستی این دلسوزی است که منجر به رفتار یاری‌گرانه می‌شود (Aronson و همکاران، ترجمه صفاری‌نیا و حسن‌زاده، ۱۳۹۶).

لازم به ذکر است که پژوهش حاضر بر روی یک نمونه دانشجویی انجام شده که اعضاء آن بیشترین تعامل را با دوستان خود دارند و شرایطشان اقتضا می‌کند که تا حد زیادی با دوستان خود در ارتباط باشند؛ بنابراین توصیه می‌شود که در پژوهش‌های آتی ساختار عاملی این پرسشنامه در گروه‌های دیگر و سایر رده‌بندی‌های سنی نیز مورد بررسی قرار گیرد. همچنین توصیه می‌شود که رابطه یاری‌گری با سایر متغیرهای روان‌شناختی مورد مطالعه قرار گرفته و در صورت وجود ارتباط با برنامه‌های مداخله‌ای به توسعه این ویژگی در افراد کمک کرده و از این طریق به بهبود سلامت روان افراد جامعه کمک کرده و افراد جامعه را به سمت یک جامعه اخلاق‌مدار و متعالی سوق داد.

تعارض منافع

نویسندگان هیچ‌گونه تعارض منافی ندارند.

سپاسگزاری

بدین وسیله از تمامی عزیزانی که ما را در تهیه این مقاله همراهی کردند کمال تشکر را داریم.

منابع

- آرونسون، الیوت، ویلسون، تیموتی، آکرت، رابین و سامرز، ساموئل. (۱۳۹۶). *روان‌شناسی اجتماعی*. ترجمه مجید صفاری‌نیا و پرستو حسن‌زاده. تهران: ارسباران.
- بدار، کوک، دزیل، ژوزه، لامارش، لوک. (۱۳۹۵). *روان‌شناسی اجتماعی*. ترجمه حمزه گنجی. تهران: ساوالان.
- تمیمی آمدی، عبدالواحد. *غررالحکم و دررالحکم*. (۱۳۹۳). ترجمه محمد رحمتی شهرضا. چاپ سوم. قم: صبح پیروزی.
- داودی، محمد. (۱۳۹۱). *سیره تربیتی پیامبر (ص) و اهل بیت (ع) (ج ۳): تربیت اخلاقی*. قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- دبیرخانه شورای عالی آموزش و پرورش، وزارت آموزش و پرورش، شورای عالی انقلاب فرهنگی. (۱۳۹۰). «*مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی جمهوری اسلامی ایران*».

سرمد، زهره، بازرگان، عباس و حجازی، الهه. (۱۳۹۱). روش‌های تحقیق در علوم رفتاری. تهران: آگاه.

کریمی، یوسف. (۱۳۹۶). روان‌شناسی اجتماعی (نظریه‌ها، مفاهیم و کاربردها). تهران: ارسباران.
کلینی رازی، محمدبن یعقوب. ترجمه و شرح اصول کافی، ترجمه محمدباقر کمره‌ای. (۱۳۹۲). ج ۳، چاپ سیزدهم. تهران: اسلامیه.

گنجی، حمزه و بابازاده، مسعود. (۱۳۹۳). روان‌شناسی رشد. جلد اول. تهران: ساوالان.
مایرز، دیوید. (۱۳۹۲). روان‌شناسی اجتماعی. ترجمه حمید شمسی‌پور و مهدی رضا سرافراز و شقایق زهرایی و فاطمه قاسم بروجردی. تهران: ارجمند.

وجدانی، فاطمه؛ ایمانی نائینی، محسن؛ صادق زاده قمصری، علیرضا. (۱۳۹۳). بررسی انتقادی سه دیدگاه رایج تربیت اخلاقی بر اساس دیدگاه علامه طباطبایی (ره)، دو فصلنامه پژوهشی مطالعات اسلامی و علوم تربیتی، ۲(۲)، ۶۶-۴۳.

References

- Aaronson, E., Wilson, T., Ackert, R., & Summers, S. (2016). *Social psychology*. Translated by Majid Safarinia and Prasto Hassanzadeh. Tehran: Arsbaran. [In Persian]
- Bedar, C., Dezil, J., & Lamarche, L. (2015). *Social psychology*. Translated by Hamza Ganji. Tehran: Savalan. [In Persian]
- Caprara, G. V., Alessandri, G., & Eisenberg, N. (2012). Prosociality: the contribution of traits, values, and self-efficacy beliefs. *Journal of personality and social psychology*, 102(6), 1289.
- Carlo, G., & Randall, B. A. (2002). The development of a measure of prosocial behaviors for late adolescents. *Journal of youth and adolescence*, 31, 31-44.
- Davoudi, M. (2011). *The educational course of the Prophet (PBUH) and Ahl al-Bayt (PBUH) (Vol. 3): moral education*. Qom: University and District Research Institute. [In Persian]
- Feigin, S., Owens, G., & Goodyear-Smith, F. (2014). Theories of human altruism: A systematic review. *Annals of Neuroscience and Psychology*, 1(1), 1-9.
- Ganji, H., & Babazadeh, M. (2013). *Developmental Psychology*. Tehran: Savalan. [In Persian]
- Inglés, C. J., Hidalgo, M. D., Méndez, F. X., & Inderbitzen, H. M. (2003). The Teenage Inventory of Social Skills: reliability and validity of the Spanish translation. *Journal of Adolescence*, 26(4), 505-510.
- Karimi, Y., (2016). *Social psychology (theories, concepts and applications)*. Tehran: Arsbaran. [In Persian]
- Koleyni Razi, M. b. Y. (2012). *Translation and description of Usul Kafi*. Translated by Mohammad Baqer Kamrei. Tehran: Islamia. [In Persian]
- Li, X., & Xie, X. (2017). The helping behavior helps lighten physical burden. *Basic and Applied Social Psychology*, 39(4), 183-192.
- Manzur, E., & Olavarrieta, S. (2021). The 9-SRA scale: A simplified 9-items version of the SRA scale to assess altruism. *Sustainability*, 13(13), 6999.

- Myers, D. (2012). *Social Psychology*. Translated by Hamid Shamsipour, Mehdi Reza Sarafaraz, Shaghaig Zahraei and Fatemeh Qasim Borujerdi. Tehran: Arjmand. [In Persian]
- Penner, L. A., & Finkelstein, M. A. (1998). Dispositional and structural determinants of volunteerism. *Journal of personality and social psychology*, 74(2), 525.
- Sarmad, Z., Bazargan, A., & Hejazi, E. (2013). *Research methods in behavioral sciences*. Tehran: Agah. [In Persian]
- Secretariat of the Supreme Council of Education, Ministry of Education, Supreme Council of Cultural Revolution. "Theoretical foundations of the fundamental transformation in the formal public education system of the Islamic Republic of Iran". [In Persian]
- Stukas, A. A., & Clary, E. G. (2012). Altruism and helping behavior. In V. S. Ramachandran (Ed.), *Encyclopedia of human behavior* (2nd ed., Vol. 1, pp. 100-107). Kiddlington, UK: Academic Press.
- Tabachnick, B. G., Fidell, L. S., & Ullman, J. B. (2013). *Using multivariate statistics* (Vol. 6, pp. 497-516). Boston, MA: pearson.
- Tamimi Amadi, A. W. (2013). *Ghorral al-Hakem and Dorral al-Hakem*. Translated by Mohammad Rahmati Shahreza. Qom: Sobhe piroozi. [In Persian]
- Tremblay, R. E., Vitaro, F., Gagnon, C., Piché, C., & Royer, N. (1992). A prosocial scale for the Preschool Behaviour Questionnaire: Concurrent and predictive correlates. *International journal of behavioral development*, 15(2), 227-245.
- Vojdani F., Imani Naeini M., & Sadeqzadeh Ghamsari, A. R. (2014). A Critical Study of Three Prevalent Perspectives towards Moral Education Based on Allameh Tabatabai's Point of View. *Biannual research journal of Islamic studies in educational sciences*, 2(2), 43-66. [In Persian]